

Ks. Bartłomiej Pieron – Kraków

**Sprawozdanie z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej
Media – Kultura – Dialog
poświęconej pamięci abpa Józefa Życińskiego
– Metropolity Lubelskiego. Kraków, dnia 11 lutego 2016 r.**

„MEDIA – KULTURA – DIALOG” – pod takim tytułem 11 lutego 2016 r. w krakowskim Collegium Novum UJ odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa poświęcona osobie abpa Józefa Życińskiego – Metropolity Lubelskiego, w 5. rocznicę jego śmierci. Organizatorami tego znakomitego wydarzenia był następujące instytucje: Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Naczelna Rada Adwokacka w Warszawie, Okręgowa Rada Adwokacką w Krakowie oraz Akademia Ignatianum. Patronat honorowy nad konferencją objęli: abp Celestino Migliore – Nuncjusz Apostolski w Polsce, kard. Stanisław Dziwisz – Metropolita Krakowski, Wielki Kanclerz UPJPII, kard. Franciszek Macharski, kard. Kazimierz Nycz – Metropolita Warszawski, abp Stanisław Budzik – Metropolita Lubelski, prof. dr hab. n. med. Wojciech Nowak – Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, ks. prof. dr hab. Wojciech Zyzak – Rektor Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II. Z kolei patronat nad konferencją roztoczyli: adwokat Andrzej Zwara – Prezes Naczelnej Rady Adwokackiej w Warszawie, adwokat Stanisław Estreich – Dziekan Okręgowej Rady Adwokackiej w Lublinie, adwokat Paweł Gieras – Dziekan Okręgowej Rady Adwokackiej w Krakowie. W skład Komitetu Organizacyjnego weszli: ks. dr hab. Robert Nęcek – Rzecznik Prasowy Archidiecezji Krakowskiej, Katedra Edukacji Medialnej, Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej UPJPII, adwokat Stanisław Kłys – Naczelna Rada Adwokacka, prof. dr hab. Jacek Popiel – Prorektor Uniwersytetu Jagiellońskiego, ks. prof. dr hab. Wojciech Misztal – Prorektor Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II, prof. nadz. dr hab. Ewa Kucharska – Kierownik Katedry Gerontologii, Geriatrii i Pracy Socjalnej Akademii Ignatianum oraz ks. prof. UPJPII dr hab. Michał Dróżdź – Dyrektor Instytutu Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej UPJPII. Patronatem medialnym

krakowska konferencja objęta została przez: Polska The Times Gazeta Krakowska, Tygodnik Powszechny, Dziennik Polski, Radio Plus, TVP, Radio Bonus, JP2TV oraz portal Franciszkańska3.pl.

Część merytoryczna konferencji poprzedzona została uroczystą Mszą św. w intencji abpa Józefa Życińskiego, sprawowaną pod przewodnictwem ks. bpa dr hab. Grzegorza Rysia – Wikariusza Generalnego Archidiecezji Krakowskiej, która odprawiona została w kolegiacie św. Anny w Krakowie dnia 10 lutego 2016 r.

Otwarcia konferencji dokonał prof. dr hab. n. med. Wojciech Nowak – rektor UJ. Wprowadzając zebranych uczestników w aktualność tematu konferencji, powitał jednocześnie wszystkich dostojnych gości. Następnie głos zabrał J. Em. kard. Stanisław Dziwisz. Wspominając abpa J. Życińskiego, podkreślił, że był on osobą dialogu, w którym to był niezwykle otwarty. Ksiądz Kardynał dziękując organizatorom za podjęcie tematu i zorganizowanie konferencji, wszystkim jej uczestnikom życzył owocnych obrad. W dalszej kolejności słowo wprowadzające w charakter konferencji wygłosił ks. prof. dr hab. Wojciech Zyzak – rektor UPJPII. Z kolei ks. dr hab. Robert Nęcek przedstawił przesłanie, jakie do organizatorów i uczestników konferencji skierowali J. Em. kard. Gianfranco Ravasi – Przewodniczący Papieskiej Rady ds. Kultury oraz abp Celestino Migliore – Nuncjusz Apostolski w Polsce. Następnie rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego zaprosił do udziału w trzech sesjach merytorycznych, z których każda zwieńczona była dyskusją.

Sesję I poprowadził ks. dr Bartłomiej Pieron (Katedra Kanonicznego Prawa Karnego, Wydział Prawa Kanonicznego UPJPII). Pierwszym prelegentem, który zaprezentował swój referat na temat: *Józefa Życińskiego platońskie widzenie świata*, był ks. prof. dr hab. Michał Heller (Katedra Filozofii Przyrody UPJP II). Ks. prof. podkreślił, że abp J. Życiński wielokrotnie w swoich poglądach odnosił się do filozofii matematyki, zdecydowanie opowiadając się za platonizmem matematycznym. Według niego droga abpa J. Życińskiego do platonizmu prowadziła bardziej od stwierdzenia matematyczności świata, niż od roztrząsań w dziedzinie czystej filozofii matematyki. W dalszej części swego wystąpienia zabierający głos przybliżył i uzasadnił tezę duchownego, według której struktury matematyczne są ontycznie bardziej pierwotne niż konkretne obiekty fizyczne.

Drugi referat na temat: *O prawnej potrzebie ochrony czci w świetle wypowiedzi abp Józefa Życińskiego* wygłosił prof. dr hab. Andrzej Zoll (Katedra Prawa Karnego UJ). Podziały w polskim społeczeństwie, jakie na przestrzeni dwóch dekad swej pasterskiej posługi dostrzegał abp J. Życiński, były wyrazem jego szczególnej troski. W tej trosce widoczne są dwa aspekty. Pierwszy z nich odnosi się do konieczności dokładnej oceny przeszłości i wyciągnięcia z niej wniosków dla teraźniejszości i przyszłości. Drugi aspekt dotyczy formy prowadzenia rozliczenia i oceny. Prof. Zoll pochylił się w sposób

szczególny nad tym drugim aspektem spojrzenia metropolity lubelskiego na ówczesną jemu rzeczywistość. Podkreślił, że dla abpa J. Życińskiego zawsze istotnym punktem wyjścia była ochrona czci drugiego człowieka wiążąca się z przyrodzoną i niezbywalną godnością osoby. Na podstawie przytoczonych wypowiedzi hierarchy prelegent podkreślił, że mowa nienawiści, znieważenie lub oczernianie innych, są zachowaniami uznawanymi przez niego za wyjątkowo niegodziwe. Na koniec wyraził pogląd, że w polskim porządku prawnym, ochrona czci drugiej osoby jest właściwie uregulowana. Należy natomiast mieć słuszne zastrzeżenia co do praktyki, gdyż bardzo często sprawy z tego zakresu są zbyt łatwo umarzane.

Ks. prof. dr hab. Wojciech Misztal (Katedra Duchowości Mediów i Relacji Społecznych, Wydział Nauk Społecznych UPJPII) zaprezentował wystąpienie na temat: *Arcybiskupa Życińskiego koncepcja związków między duchowością chrześcijańską i mediami. Przyczynek do badań*. Abp J. Życiński, jeden z wielkich pisarzy, myślicieli przełomu XX i XXI w. pozostawił po sobie bogatą spuściznę, która dla dużej liczby współczesnych odbiorców ma szansę dotrzeć, jeśli dostępna będzie w Internecie. Jeżeli aktualnie dorobku nie ma w sieci, to dla wielu ten dorobek w ogóle nie istnieje. Prelegent wskazał, że jednym ze źródeł zapoznania się ze spuścizną abpa J. Życińskiego jest podstrona z jego wypowiedziami na portalu „Wikicytaty”, będąca podstawą przedstawianej analizy. Zaznaczył przy tym, że jest to jednak bardzo skąpe źródło wobec ogromu dorobku abpa J. Życińskiego. Oceniając związek metropolity lubelskiego ze światem mass mediów, autor wystąpienia zaznaczył, że nie uciekał on przed komunikacją społeczną, jednoznacznie działając jako aktywny uczestnik tej komunikacji, podejmujący szerokie spektrum tematów. W sposób szczególny zwracał on uwagę na potrzebę prezentacji w mediach duchowości chrześcijańskiej. Abp J. Życiński jako świadomy pozytywnego potencjału duchowości chrześcijańskiej i mediów podkreślał, że te dwie rzeczywistości nie są dla siebie wrogie, a wręcz się wzajemnie przenikają w celu realizacji właściwych im misji.

Kolejny referat wygłosił prof. dr hab. Franciszek Ziejka (UJ), ukazując związki duchownego ze światem poezji poprzez wykład *Arcybiskup i poeci*. Autor wykładu zwrócił uwagę na niezwykle cechy osobowości abpa J. Życińskiego obdarowanego licznymi talentami i zaznaczył, że wykorzystywał on czas, spotykając się z osobami różnych środowisk i grup społecznych. Ponadto pasjonował się lekturą najwybitniejszych dzieł literatury polskiej i światowej, a obok uczonych i myślicieli niezwykle towarzyszami jego życia byli pisarze i poeci. Prelegent postawił generalne pytania o to, czego duchowny szukał u poetów, dlaczego ich cytował, co chciał w ten sposób przekazać? Szukając na nie odpowiedzi w dalszej części swego wystąpienia, wskazał na liczne związki i relacje przyjaźni, jakie łączyły abpa J. Życińskiego z ks. Janem Twardowskim, Zbigniewem Herbertem czy Czesławem Miłoszem.

Następnie głos zabrał prof. dr hab. Jan Woleński (UJ), niezwykle ciekawie prezentując osobę duchownego w wystąpieniu na temat: *Abp Życiński jako filozof i człowiek*. Prelegent w perspektywie historycznej ukazał związek abpa J. Życińskiego z wieloma środowiskami filozoficznymi i jego stosunek do różnych nurtów w filozofii. Autor przedłożenia wspominając osobę bohatera konferencji, podkreślił, że był on zdecydowanym pluralistą, gotowym do polemiki z każdym środowiskiem. Jednocześnie poprzez swoją pracowitość, zaangażowanie i rozwijane możliwości stał się ambasadorem filozofii polskiej. Podsumowując, dodał, że choć metropolita lubelski przez niektóre środowiska uważany był za liberała, to w jego opinii zdecydowanie był lojalnym kapłanem i człowiekiem Kościoła.

Ks. dr Tomasz Adamczyk (Katedra Grup Etnicznych i Społeczeństwa Obywatelskiego Instytutu Socjologii KUL), pełniący funkcję sekretarza abpa J. Życińskiego, zaprezentował opracowanie na temat: *Uniwersalność chrześcijaństwa w społecznym przesłaniu Józefa Życińskiego*. W ekspresyjnym wystąpieniu prelegent przedstawił sylwetkę metropolity lubelskiego, który będąc niezwykle zaangażowany w życie Kościoła, równie dynamicznie obecny był w życiu społecznym. Ksiądz arcybiskup zostawił po sobie dorobek ukazujący piękno codziennej egzystencji, nieustrudzenie szerząc ewangeliczną kulturę miłości. Autor zaznaczył, że u podstaw uniwersalizmu chrześcijaństwa w jego ujęciu stała godność osoby, wartość rozumu, wolności, pluralizmu, tolerancji, państwa prawa, rozdziału między polityką a religią. Treści, które głosił abp J. Życiński były równocześnie widoczne w działaniu i pasterskim zaangażowaniu, potwierdzając tym samym piękno jego życia i posługi.

Jako ostatni w pierwszej sesji głos zabrał o. prof. dr hab. Jan A. Kłoczowski OP (UPJP II), występując z tematem: *Czy filozof może być biskupem?* Na początku podkreślił, że wybrany przez niego temat zawiera pewne elementy kontrowersyjności, co wiąże się z osobą abpa J. Życińskiego – filozofa, myśliciela, pisarza, który jednocześnie był biskupem. Ojciec profesor postawił pytanie, czy eidos bycia filozofem może iść w parze z eidosem biskupa, czy filozof może być biskupem, a będąc biskupem, czy będzie prawdziwym filozofem? Podkreślił, że historia zna filozofów, którzy jednocześnie zostali biskupami. W dalszej części prelegent przedstawiając eidos filozofa, z całym przekonaniem stwierdził, że metropolita lubelski pełniąc posługę biskupa, był zarazem filozofem.

Jeszcze przed dyskusją, której po sesji I przewodniczył prof. dr hab. Karol Musioł (UJ), z bardzo interesującą wypowiedzią wystąpił ks. bp Andrzej Jeż, obecny następca abpa J. Życińskiego na urzędzie biskupa tarnowskiego.

Do udziału w II sesji uczestników konferencji zaprosił ks. bp dr hab. Grzegorz Ryś, który oddał głos prof. dr hab. Jerzemu Bartmińskiemu (Instytut Filologii Polskiej UMCS, Polska Akademia Umiejętności) celem wygłoszenia przedłożenia na temat: *Niedokończony spór z abp Józefem Życińskim*

o rozumienie ludowości. Według prelegenta abp J. Życiński doceniał rolę obrzędowości ludowej dla budowania więzi społecznych i pobudzania ducha wspólnoty. Choć nie ulegał tradycji, to z niej korzystał, wpływał również na jej zmiany. Zmiany te polegały na tzw. *odczarowaniu* religijności ludowej. Abp J. Życiński miał w tym swój znaczny udział. Prof. Bartmiński podkreślił, że można uznać metropolitę lubelskiego za duszpasterza ludowego, przyjaznego ludziom, pracującego z ludźmi i dla ludzi dobrze pełniącego funkcje przewodnika ludowego.

Drugi wykład w tej sesji wygłosił ks. prof. dr hab. Alfred Wierzbicki (Katedra Etyki KUL), który przedstawił referat na temat: *Dialog i troska, czyli duszpasterz na współczesnych areopagach*. Autor zaznaczył na początku, że abp J. Życiński był osobą dążącą do zbliżenia różnych środowisk, szczególnie jeśli zostały one podzielone przez historię. Ksiądz arcybiskup bardzo często obecny był na współczesnych *areopagach*. Według niego współczesny *areopag* to nic innego, jak określona sytuacja duszpasterska czy kulturowa, w której obecnie się znajdujemy. Inspiracji w przyjmowanej postawie szukał w osobie św. Pawła Apostoła, który nie lękał się stawać wobec najtrudniejszych wyzwań. Prelegent rysując sylwetkę swojego biskupa, zaznaczył, że ten wielokrotnie podkreślał, iż nie można się bać współczesnego świata. W przeciwnym razie będzie się odchodzić od ducha św. Pawła. Idea *areopagu* u abpa J. Życińskiego obejmowała nie tylko idee, ale także losy konkretnych ludzi – zaznaczył na koniec prelegent.

Kolejny temat zaprezentował ks. prof. dr hab. Michał Dróżdź (Dyrektor Instytutu Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej UPJP II). Jego tytuł brzmiał: *Poszukiwanie sensu wobec postmodernizmu, relatywizmu i ironii*. Prelegent podkreślił na początku, że abp J. Życiński prowadził odważny dialog ze współczesnymi tendencjami kulturowo-cywilizacyjnymi, przenosząc dyskurs na poziom medialny. Był nie tylko obecny w przekazie medialnym, ale znakomicie diagnozował różnego rodzaju tendencje współczesnej kultury medialnej. Arcybiskup sprzeciwiał się cywilizacji, która sprzedaje się za małość. Z dezaprobatą odnosił się wobec banalizacji zła w mass mediach. Protestował żywo wobec gotowców sukcesu i szczęścia przez nie lansowanych. W dyskursie medialnym podejmował zarówno postulat mądrego życia, mądrości przekuwanej na praktykę, jak również postulat dialogu, który jest postawą otwartości na współuczestników. Podsumowując, autor wystąpienia zwrócił uwagę, że abp J. Życiński demaskował postawę ekskluzywizmu, pokazywania bzdur i mitów współczesnego świata w majestacie racjonalności. Troszczył się o racjonalność, która jest moralnością myślenia.

Następny mówca, którym był ks. prof. dr hab. Józef Kloch (Katedra Internetu i Komunikacji Cyfrowej UKSW), wystąpił z prezentacją wystąpienia na temat: *Arcybiskup Józef Życiński promotorem mediatyzacji Kościoła*. Autor ukazał znakomity zmysł abpa J. Życińskiego, który już na początku swej

pasterskiej posługi, począwszy od roku 1990 stawał się inspiratorem mediatyzacji Kościoła w Polsce. Nie tylko dostrzegał taką potrzebę, ale w konkretny sposób wszechstronnie *mediatyzował* Kościół, wykorzystując współczesne mu możliwości, jakie dawał już wtedy Internet, m.in. powołując wydawnictwo diecezjalne, radio, prasę, a także inicjując powstanie Katolickiej Agencji Informacyjnej. Ks. Profesor zaznaczył, że abp J. Życiński jako pionier rzeczywistości medialnej w Kościele, dążył do tego, aby to nie media wpływały na instytucję Kościoła, lecz to również Kościół wpływał na instytucje medialne. Stąd jego dialog, który tak żywo podejmował ze światem medialnym.

Ks. dr hab. Robert Nęcek (Kierownik katedry Edukacji Medialnej, Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej UPJP II) zaprezentował wystąpienie na temat: *Język medialny podstawą komunikacji społecznej. Studium publikacji arcybiskupa Józefa Życińskiego*. Prelegent już na początku podkreślił, że opanowanie języka mediów jest przepustką do owocnego spotkania z ludźmi XXI w. Zaznaczył, iż przyczynkiem do ukazania medialnego autorytetu abpa J. Życińskiego są jego publikacje. Na ich podstawie można zrozumieć wagę i aktualność języka mediów, którym posługiwał się zmarły arcybiskup. W tym kontekście autor w głównej części przedłożenia ukazał następujące zagadnienia: język mediów; język dialogu i syndrom neandertalczyka; język współczesności w miejsce żargonu teologicznego; *słowo potęgą*. Po krótkiej prezentacji poszczególnych kwestii prelegent stwierdził, że w wypowiedzianiu abpa J. Życińskiego komunikacja to nie tylko język, ale także umiejętność słuchania poprzedzona przez dialog. Podsumowując, zaznaczył, że styl posługi abpa J. Życińskiego doskonale współgra z dzisiejszym pontyfikatem papieża Franciszka, choć obydwoj nigdy się nie poznali. Medialność języka arcybiskupa przybierała franciszkański sposób kontaktu z mediami.

Ostatnim referatem tej sesji było wystąpienie adwokata Stanisława Kłysa (Izba Adwokacka w Krakowie), który zabrał głos na temat: *Arcybiskup Życiński a stan wojenny*. We wprowadzeniu przypomniał uczestnikom konferencji realia z okresu stanu wojennego. Przywołując osobę abpa J. Życińskiego, podkreślił, że będąc człowiekiem wielkiej wrażliwości nie tylko słowem zachęcał do działania, ale również w konkretny sposób pomagał ofiarom tego czasu. Na koniec zwrócił uwagę, że metropolita lubelski nie był naiwny. Wiedział doskonale, że człowiek wraz ze zmianą systemu automatycznie się nie zmienia. Odwoływał się przy tym do myśli A. Solżenicyna: „można obalić komunizm, a potem samemu zginąć wśród jego ruin”. Sesję II konferencji zakończyła żywa dyskusja moderowana przez ks. bpa Grzegorza Rysia.

Po planowej przerwie rozpoczęła się kolejna, III już sesja krakowskiej konferencji poświęconej osobie zmarłego ks. abpa J. Życińskiego. Sesji tej przewodniczył, a następnie po jej zakończeniu moderował dyskusję ks. dr Wojciech Młeczko CR (Katedra Duchowości Mediów i Relacji Społecznych UPJP II).

Cywilizacja medyczna a praktyka medyczna, to temat pierwszego wystąpienia, które zaprezentował prof. dr hab. n. med. Tomasz Trojanowski (Kierownik Katedry i Kliniki Neurochirurgii i Neurochirurgii Dziecięcej UM w Lublinie, członek rzeczywisty PAN i Polskiej Akademii Umiejętności). Autor w obrazowy sposób ukazał, w jaki sposób współczesna cywilizacja medialna wpływa na relację lekarz–pacjent. Zwrócił uwagę, że współcześnie relacja zaufania pacjenta do lekarza ulega podważeniu. W związku z tym bardzo często na drodze prawnej dochodzi do rozwiązywania problemów, jakie zachodzą między nimi. Również wpływ świata medialnego osłabia tę niegdyś ugruntowaną relację zaufania, poprzez różnego rodzaju rankingi oceniające jakość pracy lekarza. To bardzo często sprawia, że oczekiwania pacjentów względem lekarzy są nierealistyczne. Natomiast relacja między pacjentem a lekarzem przybiera formę kontraktu. Prelegent podkreślił, że abp J. Życiński był świadom owego *status quo* i dostrzegał istotne w tym zakresie problemy. Stąd też bardzo często w swego różnego rodzaju przemówieniach żywo podnosił potrzebę etycznego zachowania w medycynie, również na płaszczyźnie wzajemnych relacji między pacjentem a lekarzem.

Jako drugi w ostatniej części posiedzenia naukowego zabrał głos ks. prof. dr hab. Andrzej Draguła (Kierownik Katedry Teologii Pastoralnej, Liturgiki i Homiletyki, Wydział Teologiczny, Uniwersytet Szczeciński), prezentując referat na intrygujący temat: *Duch Betanii, styl Wieczernika. Józefa Życińskiego biblijne czytanie rzeczywistości*. Zaproponował on, aby spojrzeć na abpa J. Życińskiego jako teologa w aspekcie homiletycznego przepowiadania. Hierarcha w swoim przepowiadaniu reprezentował typ publicystyki teologicznej, zaznaczając, że nie jest ona uproszczoną teologią czy teologią dla ludu. Publicystyka teologiczna wymaga więcej ugruntowanej wiedzy oraz zdolności retorycznej, aby nie zakłamać prawdy i uczynić ją bardziej przystępną. Autor zwrócił uwagę, że dla abpa J. Życińskiego Ewangelia nieustannie się dzieje. Jako wybitny myśliciel i teolog widział historię ludzką jako przestrzeń dokonującej się wciąż ekonomii zbawienia. Zaznaczył, że metropolita lubelski wypracował własny i oryginalny typ publicystyki inspirowanej filozofią, teologią, kulturą, a przede wszystkim Biblią. Podsumowując, prelegent podkreślił, że publicystyka abpa J. Życińskiego pozostaje wciąż niepokojąco aktualna.

Arcybiskup Życiński a transplantologia – to temat kolejnego przedłożenia, jakie zaprezentowała prof. dr hab. Ewa Kucharska (Reumatolog, Katedra Gerontologii, Geriatrii i Pracy Socjalnej, Akademia Ignatianum). Pani Profesor wytrwałych uczestników konferencji wprowadziła w tematykę transplantacji jako metody leczenia. Ukazała też liczne problemy, z którymi ta metoda leczenia się obecnie spotyka, co nade wszystko związane jest z brakiem dawców. Jest to efekt niskiej świadomości społeczeństwa oraz brak znajomości procedur prowadzących do przeszczepów. Autorka podkreśliła, że w obszarze kształtowania świadomości co do walurowości transplantologii

ogromny wkład wniósł abp J. Życiński, propagując na każdym kroku tę nieocenioną metodę leczenia.

Ostatnim referatem wygłoszonym podczas konferencji było wystąpienie prof. dr hab. Wiesława Godzica (WSPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny). Przedstawił on bardzo ciekawy temat: *Abp Józef Życiński: sens, wartości i kultura codzienności*. Autor zaznaczył na wstępie, że nie chciałby, aby abp J. Życiński był dobry na wszystko, by merytorycznie spojrzeć na jego dorobek i podkreślić w których obszarach swej twórczości był on najlepszy. W dalszej kolejności – zaznaczając atrakcyjność intelektualnej spuścizny arcybiskupa – postawił problem: jak dziś wykorzystać jego przesłanie poświęcone mediom? Czy zapakować i odkurzać, czekając na kolejne rocznice wspomnienia jego śmierci? Czy też traktować jako punkt wyjścia do kolejnych przemysłów. Sam prelegent osobiście opowiada się za tą drugą koncepcją.

Należy podkreślić, że zwieńczeniem każdej sesji były żywe dyskusje, umiejętnie prowadzone przez moderatorów. Zabrane w nich głosy, podobnie jak wygłoszone referaty, nie miały jedynie wspomnieniowego charakteru, lecz cechowało je merytoryczne odniesienie ubogacające wcześniej zaprezentowane treści.

Po zakończonej dyskusji głos zabrał ks. prof. dr hab. Wojciech Życiński SDB (Wydział Teologiczny UPJP II), brat abpa J. Życińskiego. W krótkim wystąpieniu serdecznie podziękował uczestnikom, prelegentom oraz organizatorom konferencji za piękne upamiętnienie 5. rocznicy śmierci swojego brata.

Ukoronowaniem tego owocnego spotkania był uroczysty koncert pamięci abpa Józefa Życińskiego. Odbył się on w Auli *Collegium Maius* Uniwersytetu Jagiellońskiego. Mecenasem koncertu, poprowadzonego przez Stanisława Kłysa, były Naczelna Rada Adwokacka i Okręgowa Rada Adwokacka w Krakowie.